

Kõrgharidus mitme tule all

Kõrghariduse teema on taas päevakorral. Ühiskond leiab, et õpetamise kvaliteet ei vasta elu nõuetele, asjaosalised arvavad, et ülikoolides läheb aur teadusele ning õppetöö jääb unarusse.

Kaks arvamuskirjut, mida mõlemad seob suhe turumajandusse, sattusid mõni aeg tagasi Postimehes olema kõrvuti. Ühes kirjutab Andres Arrak, et turukonkurents on lääne tunnustatud bränditootjad sunnitud kvaliteedis mööndusi tegema. Teises kritiseerib Hardo Pajula eesti ülikoolide üha väärtegemate kraadide jagamises. Hea kaup on kallid. Seega pole mõtetki loota alafinantseeritud ülikoolidelt kõrge kvaliteediga kaup.

Mis on see, mida nimetame kõrghariduseks?

Ühe tootmisjuhi mure seisnud selles, et „tal polevat midagi teha töötajaga, kellele peale TTÜ hariduse ei oleks veel lisaks midagi iseõpitut või ametis omandatud praktikat“. Aga see ei ole ju mingi mure, nii just asjad ongi: kõrgharidus ei tähendagi ametioskust.

Tootmisjuhi mure viitab kahele asjaolule: meil pole ikka (või enam) õiget arusaama, mida tähendab kõrgharidus, ning midagi peaks ikkagi tegema, et ülikoolilõpetajad vastaksid „elu nõuetele“.

Ei kujuta ette elu infotehnoloogiat. Samas ei pane meid ka enam imestama kogu see keerukas elektroonika meie ümber. Iga kahe aastaga kahekordistub veelgi kiipide keerukus ja töökiirus, mis võimaldab välja mõelda üha uusi kasutusalasid elektroonikale. See on kõige kiiremini arenev valdkond täna, kus varasemad põhimõtted ja paradigmad asenduvad pidevalt uutega, mistõttu vaevaga kogutud teadmised vananevad ruttu. On paradoks, et haritust selles valdkonnas iseloomustab mitte niivõrd teadmiste hulk kui oskus teadmisi ära unustada. Tarkusest, mida elektroonika oma töös vajab, on juba aasta paari pärast tervelt pool kasutu.

Ülikooli roll on ikka seisnud hariduse püsiväärtuste kultiveerimises, nagu alusteadmised, orienteerumine tehnoloogia trendides, kriitikavõime, loovus ja mis kõige tähtsam – probleemide lahendamise võime. Ametioskused, mis on seotud pidevalt muutuvate tööriistade ja tarkvaraga ning produktide loomisega – tuleb jätta noorele insenerile töökohal omandamiseks.

Ometi oleks võimalik ka ülikoolis teha veel midagi, mis tulevast inseneri paremini valmistaks eluks ette. On ju võimalik ka õppides spetsialiseeruda. See aga eeldab, et tööandja peaks samuti koostöös ülikooliga oma tulevasse inseneri investeerima. Niisugune panus jäi tolle tootmisjuhil andmata, kes lootis, et TTÜ ise koolitab talle vajaliku spetsialisti konkreetse tööpingi taha.

Paraku on nii, et mitte ülikool ei anna haridust, vaid haridust omandatakse ülikoolis. Hariduse nõrgas kvaliteedis ei saa seega süüdistada andjat, keda polegi olemas, vaid omandajat. Ülikooli roll on toetada ja juhendada hariduse omandajat. Kuidas seda rolli täidetakse saab vaid kaudsete näitajate kaudu hinnata, mida on püütud ka teha ülikooli kvaliteedis ja pingidest asetades. Oluliseks ülikooli taseme näitajaks on professorite rahvusvaheline reputatsioon. USA-s näiteks on ülikooli lõpetanud väga oluline tulevasele tööandjale näidata oma diplomi lisalehte professorite nimedega, kes teda on õpetanud.

Kas professor on õpetaja või teadlane?

On avaldatud arvamust, et eesti ülikoolid peaksid rohkem keskenduma õpetamisele, viidates sellele, et professori põhitgevuseks on õppetöö asemel kujunenud uurimistöö. See olevat ka põhjuseks, miks õppetöö kvaliteet on alla käinud.

Traditsiooniliselt on professor alati pidanud täitma kahte rolli: olema nii teadlane kui õpetaja. Kas aga on õige püstitada küsimust, kumb on tähtsam, kas teadus- või õppetöö? Pigem tuleks küsida, miks on see nii, et õppejõudude suurem tähelepanu on suunatud teadusele, aga mitte õppetööle?

Kes on ülikooli professor? See on kvalifitseeritud ekspert, kelle ülesandeks on teha uurimistööd teadmiste piiride laiendamiseks, levitada oma teadmisi õppetöös ja olla visionäär. Teadmiste jagamine üliõpilastele on professori loomulik vajadus. Olles ekspert, teeb ta seda tööd kõrgeimal tasemel. Raske on ette kujutada erialaõppejõuna ülikoolis professorit, kes ei tegele uurimistööga ja kellel puudub kogemus teadmiste piiride ületamisest oma valdkonnas.

Miks aga ometi on tekkinud rahulolematust õppetöö taseme suhtes ülikoolides, seda mitte ainult Eestis, vaid ka mujal maailmas? Miks on see juhtunud just viimasel ajal ja pole olnud probleemiks varem pika ülikoolide ajaloo jooksul?

Põhjus on selles, et turumajandus ja sellega seonduv teilorism on tunginud tänasesse ülikooli ja pannud professorid omavahel võistlema. Kuidas aga mõõta professori produktsiooni ülikoolikonveieril? Kõige lihtsamaks osutus seada üles „mõõdikud“ teadustöö hindamiseks – publikatsioonide ja tsiteerimiste arvu järgi. Mis hakkas nüüd toimuma ülikoolides? Professorid asusidki oodatult oma pingutusi koondama etteantud mõõdiku järgi. Õppetöö aga pidigi jääma unarusse, sest teadusemõõdik röövis professorilt kogu tähelepanu ja energia.

Varem oli professoriks saada raske, aga kui juba usalduse pälvitsid, siis mõõtmise järele kadus vajadus ja professorite piitsaks sai hoopis akadeemiline vabadus. Täna on teised ajad.

Kas saabumas on kõrghariduse lõpp?

Turumajandus on tunginud ülikooli eeskätt üliõpilase kaudu. Tudeng tuleb ülikooli täna kauba järele – teadmiste ja oskuste järele, mida oleks võimalik kohe rahaks konverteerida. Näiteks, õppinud selgeks programmeerimise algteadmised, saaks juba kohe end tööle munsterdada. Ehkki ülikoolides programmeerimise algteadmisi ei õpetatagi. Seda peetakse elementaarskuseks, mis tuleb ise omandada, kui tahad õppida näiteks elektroonikat. Kui tootmisjuht pidas seda TTÜ puuduseks, et tudeng pidi ise omal käel programmeerimiskeelt õppima, siis räägib see tolle juhi ebakompetentsusest kõrghariduse teemal.

Halb on aga, et kõrghariduse kui vundamendi vajadust kohe ei tunnetata, mistõttu tehaksegi õppima asudes sageli mitte kõige õigemaid valikuid. Näiteks, samastatakse haridus diplomiga, otsitakse kohe esimesel kursusel töökoht ja pühendutakse ülikoolile vaid sedavõrd, et saada kätte paber minimaalse energiaga. See aga tähendab, et auditooriumid jäävad tühjaks, madalaim hinne, mis läbisaamiseks vaja, saadakse kuidagi kätte, aga kõrgharidus ise jääb parimal juhul poolikuks.

Elame suurte muutuste ajal, kus arusaamu ja väärtusi tuleb pidevalt ümber hinnata. Põhjuseks on turumajanduslikult toimiv ja elektroonika abil ümber kujundatud maailm. Arvutid on inimeselt üle võtmas üha rohkem funktsioone – mälu, mõtlemist, osa traditsioonilisest kõrgharidusest, ametioskustest rääkimata. Maksimaksja aga mõtleb turumajanduslikult: mida ta saab selle eest, et makse maksab. Esimesteks, keda rünnatakse, on teadlased ja ülikoolid.

On ennustatud „teaduse lõppu“, sest paljudes valdkondades kulutused teadusele on ületamas saadavat majanduslikku tulu. Milleks siis üldse on teadust vaja, kui sellest tulu ei saa, küsib maksimaksja.

Niisugune ühiskondlik surve ongi tinginud seda, et alusuuringuid toetatakse tehnikavaldkondades üha vähem ja põhitähelepanu läheb rakendusuuringutele, kus majanduslik efekt on kombata.

Siit edasi jääb üle ennustada ka „kõrghariduse lõppu“, kui ülikoolid on sunnitud hakkama tegelema kõrghariduse asemel ametioskuste õpetamisega.

TTÜ professor
raiub@pld.ttu.ee
5035457